МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
Анна ЧЕЧЕЛЬ
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)
30 травня 2024 р.

«ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ»

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
Завгородної Аміни В'ячеславівни
Науковий керівник:
Надежденко Аліна Олексіївна
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Рецензент:
Голомб Вікторія Володимирівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М.Потебні Запорізького національного університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК
«24» червня 2024 р.

Київ – 2024

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Рівень вищої освіти _____перший (бакалаврський)_____
Шифр та назва спеціальності __281 Публічне управління та адміністрування
Освітньо-професійна програма ___Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
д.е.н., професор
Анна ЧЕЧЕЛЬ
(підпис) (ПІП завідувача кафедри)
«30» травня 2024 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Завгородня Аміна В'ячеславівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади**
керівник роботи __Надежденко Аліна Олексіївна, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом вищого навчального закладу

2. Строк подання студентом роботи 13.05.2024

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет)
Мета роботи – конкретизувати положення про принципи, форми та механізми взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади з метою визначення їх впливу на діяльність публічних органів та запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності впливу громадськості на органи публічної влади.
Об'єкт дослідження - суспільні відносини, пов'язані з взаємодією громадянського суспільства та органів публічної влади.
Предмет дослідження - процес впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в Україні.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади
Розділ 2. Характеристика впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Надежденко А.О., к.н.держ.упр., доцент	15.03.2024	05.04.2024
Розділ 1	Надежденко А.О., к.н.держ.упр., доцент	15.03.2024	15.04.2024
Розділ 2	Надежденко А.О., к.н.держ.упр., доцент	15.03.2024	01.05.2024
Висновки	Надежденко А.О., к.н.держ.упр., доцент	15.03.2024	10.05.2024

6. Дата видачі завдання «15» березня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Написання Вступу	05.04.2024	
2.	Написання 1 розділу кваліфікаційної роботи	15.04.2024	
3.	Написання 3 розділу кваліфікаційної роботи	01.05.2024	
5.	Написання Висновків та оформлення списку літератури, додатків	10.05.2024	
5.	Подання завершеної кваліфікаційної роботи на кафедру	13.05.2024	

Здобувач 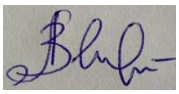 Аміна ЗАВГОРОДНЯ
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Науковий керівник роботи 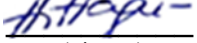
(підпис) Аліна НАДЕЖДЕНКО
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП……..…….…….....5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....9
1.1. Громадянське суспільство й публічна влада у понятійно-категорійному вимірі……..…….…….9
1.2. Принципи взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади……...20
Висновки до розділу 1……...28
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ……..30
2.1. Складові впливу громадянського суспільства на органи публічної влади…….....30
2.2. Аналіз інструментів впливу інститутів громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади.....40
Висновки до розділу 2……..…53
ВИСНОВКИ.....55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....61

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема громадянського суспільства та його взаємодії з органами публічної влади сьогодні – одна із центральних у політичній і державно-управлінській науці. У сучасному світі організації громадянського суспільства та неурядові організації відіграють не менш важливу роль у процесах вироблення політики держави, аніж самі органи публічної влади.

Актуальність дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади очевидна у сучасному політичному та соціальному контексті. По-перше, зростання громадянської активності та участі у суспільному житті ставить під сумнів традиційні підходи до управління країною, вимагаючи нових механізмів взаємодії між громадянами та державними структурами. В ситуації постійних змін та викликів, розуміння впливу громадянського суспільства на формування та реалізацію державної політики стає критично важливим для забезпечення ефективності та легітимності діяльності органів публічної влади.

По-друге, зростання кількості та різноманітності громадянських організацій та ініціатив свідчить про необхідність системного вивчення їхнього впливу на рішення, що приймаються державними структурами. Відкритість, прозорість та взаємодія між громадянськими організаціями та органами публічної влади можуть сприяти покращенню управлінських процесів та забезпеченню більшої репрезентативності та участі громадян у прийнятті рішень.

По-третє, у контексті стрімкого розвитку інформаційних технологій та зростання ролі громадянського суспільства у формуванні громадянського розвитку та правової держави, розгляд цієї теми дозволяє виявити нові можливості для покращення взаємодії між громадянами та владними

структурами з метою досягнення спільних цілей та розв'язання важливих суспільних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що численні вчені, як українські, так і зарубіжні, досліджували проблеми взаємодії між державою та інститутами громадянського суспільства. Серед них можна виділити М. Андрієнка, М. Бойчука, І. Воронова, П. Гамана, О. Дніпрова, О. Зарічного, А. Карася, А. Матійчука, Л. Мельника, М. Месюка, О. Пухкала, І. Рейтеровича, О. Руденка, П. Ситника, С. Ситника, О. Славну, А. Слюсара, Ю. Тодику, А. Фоміна та інших. Однак, не зважаючи на теоретичні розробки цих дослідників, питання впливу громадянського суспільства на на діяльність органів публічної влади при формуванні публічної політики потребують подальшого ґрунтовного вивчення, що підкреслює актуальність обраної теми, необхідність проведення дослідження та постановку його мети і завдань.

Мета і задачі дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у конкретизації положень щодо принципів, форм та механізмів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади з метою визначення їх впливу на діяльність публічних органів та запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності впливу громадськості на органи публічної влади.

Мета проведення наукового дослідження визначила потребу у наступних завданнях:

– розглянути основні концептуальні аспекти громадянського суспільства та публічної влади у понятійно-категорійному вимірі;

– визначити принципи взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади;

– проаналізувати форми взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в сучасних умовах державотворення;

– проаналізувати інструментів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади;

– розробити рекомендації щодо підвищення ефективності впливу громадськості на органи публічної влади.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, пов'язані з взаємодією громадянського суспільства та органів публічної влади.

Предметом дослідження є процес впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в Україні.

Методи дослідження. Для дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади були використані різноманітні наукові методи. Серед них спеціальні методи, спрямовані на конкретний аналіз взаємодії громадськості та влади, а також загальнонаукові методи, які допомагають в обґрунтуванні основних результатів дослідження. Теоретичний аналіз проводився за допомогою методу синтезування, що дозволило систематизувати та узагальнити наявні знання у цій галузі. Формування висновків та розроблення нових пропозицій виконувалися за допомогою методів узагальнення, передбачення та порівняння з існуючими історичними традиціями, що дозволило виявити тенденції та перспективи розвитку взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади.

Наукова новизна полягає в системному аналізі та висвітленні взаємовпливу між громадянським суспільством і публічними органами влади, враховуючи сучасні тенденції розвитку цих сфер, висвітленні ключових аспектів співпраці, взаємодії та впливу громадянського суспільства на прийняття та реалізацію рішень публічної влади, їх взаємодію з громадськістю, а також у визначенні перспективних напрямків співпраці для забезпечення підтримки громадських інтересів та демократичного розвитку суспільства.

Практичне значення отриманих результатів проявляється у конкретних висновках та рекомендаціях, які можуть бути корисними як для наукових досліджень, так і для реальної практики. Дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади має

практичне значення у контексті розвитку демократії та забезпечення прав людини. Результати такого дослідження можуть служити основою для вдосконалення законодавства, розробки політичних стратегій та механізмів взаємодії громадян із владними структурами, сприяючи підвищенню рівня демократії, прозорості та відкритості в управлінні країною.

Деякі теоретичні та методичні положення, а також висновки, можуть бути застосовані у навчальному процесі Маріупольського державного університету, зокрема при викладанні курсів «Державне управління та місцеве самоврядування», «Демократія: від теорії до практики» та «Електронне урядування та електронний документообіг», що сприятиме поглибленню знань здобувачів вищої освіти щодо взаємовідносин органів публічної влади та громадськості, а також підготовці їх до практичної роботи у сфері публічного управління та адміністрування.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та результати дослідження були представлені під час роботи Секції «Актуальні питання публічного управління та адміністрування» у рамках Декади студентської науки Маріупольського державного університету, яка проходила у м. Київ 13 березня 2024 року.

Публікації. Завгородня А. Вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади // Дебют: Збірник тез доповідей студентів Навчально-наукового інституту управління МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2024 / За заг. ред. к.політ.н., проф. Трофименка М.В., д.е.н., проф. О.В. Булатової. Київ, 2024. С. 108-110.

Структура кваліфікаційної роботи відповідає темі, поставленій меті завданням дослідження та включає вступ, два основні розділи з поділом на підрозділи, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок, список використаної літератури включає 68 джерел наведений на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

1.1. Громадянське суспільство й публічна влада у понятійно-категорійному вимірі

Розглядаючи основні аспекти та особливості публічного управління у взаємовідносинах з громадянським суспільством та публічною владою, важливо враховувати, що ця тема є неодмінною складовою системи публічного управління, громадянського суспільства та публічної політики. Для вивчення цієї проблематики слід звернутися до досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, які досліджують створення ефективних механізмів взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади на різних рівнях управління.

В Україні ця проблематика вивчається в рамках політичних, соціологічних, юридичних наук, що обумовлює наявність різних підходів до наукової інтерпретації поняття «громадянське суспільство» (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні підходи до наукової інтерпретації поняття «громадянське суспільство» в дослідженнях західноєвропейських учених

Підхід	Представники	Основний зміст
Комунікативний підхід	Німецький філософ Ю. Габермас	Визначає громадянське суспільство через комунікативні дії та обговорення соціально-політичних тем у громадських закладах.
Корелятивний підхід	Британський політолог Дж. Кін	Аналізує взаємодію громадянського суспільства з державною владою, виокремлюючи ідеальний тип (тлумачення громадянського суспільства як аналізу взаємозв’язків між соціальними та політичними силами) і прагматичний підхід

		(визначення громадянського суспільства через його участь у формуванні соціальних та політичних програм) до тлумачення громадянського суспільства.
Політичний підхід (1990-і)	Французькі філософи Жан Коен та Ендрю Арато	Громадянське суспільство базується на політичних об'єднаннях, які сприяють колективному розвитку суспільства та захисту національних інтересів держави.
Генетичний або об'єктивістський підхід	Політологи, як Р. Арон, В. Гавел, Е. Гелнер, Д. Кін, В. Клаус, Д. Кола, К. Поппер	Громадянське суспільство розглядається як етап розвитку суспільства загалом, де громадянськість є характеристикою всього суспільства в цілому, включаючи державу як його складову. Громадянське суспільство не розглядається як окремий інституціональний феномен поруч із іншими інститутами, але як характеристика самоорганізації, розвитку демократії, виконання прав і свобод громадян. Цей підхід збігається з поняттям демократії
Комплексний підхід	Р. Дал, Г.Г. Ділігенській, Д.Т. Жовтун, А.А. Зінов'єв, Г. Йоаш, Ф. Кондорші, М. Маркус, М. Молнар, В.В. Мостовий, А. Селіджмен, А.К. Уледов, Е. Ханкіш	Громадянське суспільство розглядається як комплекс усіх позадержавних суспільних відносин, що складаються з недержавних відносин і виявляються у діяльності інститутів громадянського суспільства: політичних партій, громадських організацій, ініціатив, громадських рухів, недержавних засобів масової інформації. Цей підхід розглядає громадянське суспільство як природну форму опозиції до влади, розвинуту систему суспільних відносин, що має визначальний вплив на діяльність державних органів влади і протидіє авторитарним тенденціям.
Інтегративний підхід	Джефрі Александер	Громадянське суспільство інтерпретується як форма соціальної та культурної організації, що об'єднує індивідуалізм та колективізм, сферу солідарності індивідів та їх асоціацій, підтриману громадською думкою, культурними кодами, ЗМІ,

		організаціями та асоціаціями, а також специфічні практики громадянства, критики та взаємної поваги. Цей підхід спробував поєднати колективізм та індивідуалізм у розумінні громадянського суспільства, підкреслюючи його самостійність та відмінність від держави, але не визнаючи його повної незалежності.
Функціональний підхід	С. Салменніємі	Виділення двох моделей: громадянське суспільство I та громадянське суспільство II. Перше сприяє розвитку демократії, досягненню загальних цілей, формуванню суспільної думки і стимулює суспільну діяльність, що позитивно впливає на процеси державного управління. Друге моделюється як захист індивіда від потенційно репресивної держави та акцентує конфліктний потенціал громадянського суспільства як сили, що протистоїть державі.
Підхід децентралізованого тлумачення	Фінський фахівець із соціальної географії Д. Лейн та німецький соціальний історик Ю. Кочка	Взагалі немає єдиного правильного тлумачення громадянського суспільства, і визначення цього поняття різняться в залежності від держав і спільнот

Джерело: сформовано на основі [1-10].

Таким чином, можна констатувати, що в дослідженнях західноєвропейських учених відсутнє універсальне визначення громадянського суспільства. Різні підходи та трактування цього поняття вказують на його складність та багатогранність. Від розуміння громадянського суспільства як комплексу усіх позадержавних суспільних відносин до визначення його як характеристики самоорганізації суспільства чи форми опозиції до влади — це лише деякі з підходів до розуміння цього поняття. Таке різноманіття підходів свідчить про те, що громадянське суспільство не можна обмежити одним визначенням, а потребує комплексного аналізу з

урахуванням його історичного контексту, соціокультурних особливостей та політичних реалій сучасності.

Концепція «громадянського суспільства» стала ключовою в українському науковому й суспільному дискурсах, породивши різноманітні підходи до її розуміння. Ці підходи включають інституційний, що базується на громадських рухах та неурядових організаціях, а також родині як окремому інституті; нормативний, який акцентує на юридичному забезпеченні громадянської активності; прагматичний, спрямований на задоволення соціально-економічних потреб і підвищення добробуту; організаційний, що розглядає управлінську роль неурядових організацій і спілок; підхід соціального партнерства, що базується на співпраці з державною владою, а також інші підходи, що доповнюють та розширюють розуміння цієї концепції.

Цікавими та актуальними у межах дослідження є також ідеї щодо змісту поняття «громадянське суспільство» українських науковців – представників конституційно-правової та суспільно-політичної думки.

До прикладу, О. Скрипнюк, вчений-конституціоналіст, розглядає громадянське суспільство: по-перше, громадянське суспільство не тотожне з приватними інтересами, але відображає інтереси публічної влади, таких як народ, політичні партії та інші; по-друге, громадянське суспільство включає усі сфери конституційного ладу, а не лише соціальні та духовні аспекти; по-третє, громадянське суспільство не варто розглядати лише як асоціацію певних інститутів та організацій, але й режим мобілізації суспільства для захисту прав та інтересів [11, с. 43].

Громадянське суспільство, згідно з Ю.М. Тодикою, можна розглядати як систему самостійних суспільних інститутів та відносин, що функціонують незалежно від держави, що створює умови для задоволення приватних інтересів і потреб людей у різних сферах життя, включаючи соціальну, культурну і духовну [12, с. 187].

В.Ф. Погорілко додає, що в громадянському суспільстві кожен має право на активну участь у політичному житті та є рівноправним учасником [13, с.

169]. А.Р. Крусян вбачає в ньому вільне суспільство з певною ступенем самостійності від держави, хоча вона залишається гарантом цієї свободи [14, с. 190]. П.М. Рабінович визначає громадянське суспільство як спільноту вільних людей і їх об’єднань, які мають право на власність і активну участь у політичному процесі [15, с. 47].

В свою чергу, І. Кресіна, досліджуючи громадянське суспільство, підкреслює, що це не просто інститут, а складна система, що відображає самоорганізацію суспільства, рівень демократії, реалізацію прав громадян і їхню відповідальність за майбутнє. Вона наголошує на ролі громадянського суспільства у створенні держави, вказуючи на взаємозв'язок та взаємодію між ними. Також вона розглядає ступінь розвитку цього суспільства як важливий показник демократизму та політичної культури, а також акцентує увагу на тому, що громадянське суспільство не можна сприймати як просту структуру, але потребує комплексного підходу для аналізу та визначення його сутності [16, с. 3-6].

Ф. Рудич розглядає громадянське суспільство як основу демократичної держави, що формується на паралельному розвитку з державою як правовою, соціальною та демократичною системою. Він визначає громадянське суспільство як суспільство з високим рівнем культури і вільних громадян, які спільно з державою утворюють розвинені правові відносини для забезпечення прав людини, включаючи свободу вибору і висловлювання думок [17, с. 21- 23].

В. Барков визначає громадянське суспільство як об’єднання громадян, яке дозволяє їм захищати свої інтереси шляхом самоорганізації. Самоорганізація є важливою передумовою і ознакою сформованості громадянського суспільства, що вказує на активність громадян у його розвитку та зацікавленість держави у його формуванні. Формування громадянського суспільства відбувається взаємодії з процесами самоорганізації громадян та діяльністю правової держави, створюючи діалектичну єдність із становленням правової держави [18].

Аналізуючи різні тлумачення поняття «громадянське суспільство», можна виділити кілька підходів до його вивчення. Перший підхід розглядає громадянське суспільство як соціальний простір, що функціонує відносно незалежно від впливу держави. Другий підхід вбачає громадянське суспільство як сукупність суб'єктів, що діють незалежно від держави у сфері соціальної діяльності. Третій підхід описує громадянське суспільство як тип соціальної організації, який ґрунтується на принципах, спрямованих на досягнення цілей державно-організаційного забезпечення та захисту прав людини. У цьому контексті, громадянське суспільство відображає своєрідний світогляд щодо свободи особистості в громадянських та політичних правах, принцип економічної демократії в економіці, правову державу та принцип розподілу влади в політиці, а також самоврядування як універсальний принцип управління суспільством.

Громадянське суспільство розглядається з різних точок зору, і серед науковців немає єдиного підходу до його визначення, функцій, інституційного складу та взаємодії з державою. У сучасному концептуальному розумінні, це підсистема суспільного життя, де люди мають свободу, приватність, та можливість виражати та реалізовувати свої інтереси вільно, без державної регламентації [19].

Таким чином, громадянське суспільство можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні громадянське суспільство описується як сукупність недержавних організацій, які зосереджують свою діяльність навколо спільних інтересів, цілей і цінностей. У широкому контексті громадянське суспільство розглядається як система незалежних громадських інститутів і відносин, що базуються на людському потенціалі громадян, що прагнуть самостійно вирішувати проблеми та нести відповідальність за своє функціонування. Його мета полягає в створенні умов для реалізації спільних інтересів та потреб індивідів і колективів, забезпеченні гідного соціального, культурного і духовного життя, а також у збереженні і передачі моральних цінностей між поколіннями.

Таким чином, можна аргументувати тезу про те, що громадянське суспільство описують у дослідженнях західноєвропейських та українських вчених як суспільство, де люди мають вільність у всіх аспектах: економічному, соціальному і політичному; як відкрите соціальне утворення; як складно-структуровану плюралістичну систему з різними формами власності, суспільними утвореннями та світоглядними свободами; як правове демократичне суспільство, де природні та набуті права людини і громадянина визнаються, забезпечуються та захищаються.

Отже, враховуючи аналіз теоретичних аспектів поняття «громадянське суспільство», пропонуємо власне визначення цього терміну, а саме: громадянське суспільство - це комплексний соціальний організм, який включає в себе незалежні громадянські організації, інституції та окремих індивідів, які активно співпрацюють у вирішенні суспільних проблем, захисті прав та інтересів, підтримці демократичних цінностей та розвитку громадянського суспільства як основи громадянського самоврядування та демократичного розвитку країни.

Сьогодні в науковій юридичній літературі часто використовується поняття «публічна влада», проте немає єдиного визначення для нього. Ускладнює це те, що в українському законодавстві це поняття майже не використовується, зокрема, воно відсутнє в таких нормативних актах, як Конституція України [20], Закони «Про Кабінет Міністрів України» [21], «Про державну службу» [22], «Про центральні органи виконавчої влади» [23], «Про місцеве самоврядування в Україні» [24].

Поняття «публічність» згадується у працях різних науковців. Наприклад, Гегель зазначав, що «публічність є важливим інструментом для державних інтересів... через неї встановлюється загальна обізнаність» [25 с. 351]. А.О. Селіванов підкреслює, що «публічність є юридичною ознакою присутності держави у суспільних відносинах, які регулюються правом, коли громадянин, приймаючи Конституцію як Основний Закон, згоден із передачею державі деяких прав, які можуть бути передані» [26, с. 32].

Слово «публічність» походить від латинського «publicus», що означає «громадський, народний, суспільний, відкритий» [27, с. 560]. У тлумачному словнику української мови «публічний» описується як те, що відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний [28, с. 383]. Це свідчить про те, що у юридичному контексті публічність виступає як інструмент інформування громадськості, народу, суспільства.

Існують різні погляди на роль публічності. Наприклад, І.А. Куян відзначає, що втрата публічності владою, її віддаленість від суспільства, може підірвати її верховенство та незалежність, а також призвести до втрати легітимності [29, с. 56]. Г.В. Атаманчук розглядає владу як взаємозв'язок між людьми, коли одні визнають верховенство інших в силу різних причин [30, с. 293]. Оксфордський політичний словник визначає владу як спроможність змусити людей (або речі) робити те, що вони не зробили б у інших обставинах [31, с. 110].

Таким чином, влада є необхідною умовою існування будь-якого суспільства, проте публічна влада вимагає особливої уваги, оскільки вона пов'язана з розвитком громадянського суспільства, яке є важливою складовою будь-якої демократичної держави.

У «Юридичній енциклопедії» публічна влада описується як суспільно-політична сфера, що включає народовладдя та основні види влади, такі як безпосереднє народовладдя через вибори та референдуми, державна влада (законодавча, виконавча, судова) та місцеве самоврядування. Термін «публічна влада» в цій енциклопедії збігається з терміном «народовладдя» [32, с. 196].

Етимологічно публічну владу можна розглядати як владу, відкриту для народу і його думок, суспільну і не приватну. З іншого боку, деякі думки в цьому питанні відрізняються. Наприклад, за М.І. Байтіна, політична та державна влада є підтипами суспільної та публічної влади [33, с. 134], тоді як Л.І. Каск розглядає публічну владу також як владу у родовому суспільстві [34,

с. 26-37]. Деякі автори вважають публічну владу синонімом державної та політичної влади.

Згідно з М.О. Теплюком, публічна влада - це суспільна влада, яку здійснюють уповноважені органи в інтересах підвладних [35, с. 8]. М.І. Мінаєва бачить публічну владу як систему органів державної влади та місцевого самоврядування, що діють в інтересах народу та за його дорученням [36].

Отже, концепція публічної влади може варіюватися в залежності від підходу авторів, але в основі цього поняття лежить управління суспільними справами в інтересах громадян.

На нашу думку, публічна влада існувала ще в перших суспільствах, але з часом вона трансформувалася від суспільної до публічної влади у зв'язку з розвитком державності та формуванням конституційних держав. Цей процес включав децентралізацію влади, розподіл повноважень та залучення громадськості через громадянське суспільство до важливих суспільних рішень. Думка провідних теоретиків, як Е. Форстгофф, підтримує цю ідею, вказуючи на зміни в публічній адміністрації від бюрократичних структур до децентралізованих, кооперaційних систем [37, с. 279].

Погляд Р.М. Максакової, що публічна влада - це легітимна соціальна влада на основі принципу представництва та довіри, додатково підкреслює значення громадянського участі у формуванні влади [38, с. 82].

Підкреслимо спільні та відмінні риси публічної та державної влади, виходячи з розглянутого матеріалу.

З першого погляду, визначимо, що суб'єктами державної влади є сама держава та її органи, зокрема вони обмежені законом у межах виконання своїх повноважень. У свою чергу, суб'єктом публічної влади є громадськість (народ), чиї дії та обмеження визначені нормами публічного права. Основною метою публічної влади є задоволення загального інтересу.

Друге, розмежування між публічною та державною владою можна провести за такими критеріями: інтересом, характером та територією.

Державна влада оперує державним інтересом та має особовий характер, що означає її обмеження конкретним переліком осіб у межах держави. З іншого боку, публічна влада характеризується екстериторіальністю та невизначеним колом осіб, які нею охоплюються, разом з тим вона має публічний інтерес, про що свідчить визначення А.А. Югова про неї як «системи загальної участі населення у вирішенні спільних справ» [39, с. 58].

Зважаючи на ці різниці, важливо підкреслити спільний аспект між публічною та державною владою - обидві вони спрямовані на працю заради суспільного блага, уникаючи влади, що діє проти народу чи антинародною. Це підтверджує ідея І. Жаровської про комплексний характер публічної влади, яка має право приймати рішення в різних сферах життєдіяльності суспільства, незважаючи на різноманітність предметів ведення та повноважень органів публічної влади [40, с. 158].

Також важливо відзначити, що публічна влада має універсальний характер, оскільки здійснюється «завжди і скрізь», а також має монополію нормотворчості, що раніше було характерно тільки для державної влади, але в сучасних умовах може поширюватися на всю публічну сферу через розширення ролі наддержавних органів та організаційного відділення місцевого самоврядування від держави [40, с. 158].

Зазначене підтверджує, що в рисах публічної та державної влади є певні межі в контексті створення норм, їх універсальності та цільового напрямку. Система органів публічної влади включає різні органи, які представляють народ та мають різні способи функціонування, наприклад, через вибори формуються представницькі органи, такі як парламент, президент, органи місцевого самоврядування. Кожен з цих органів створений для досягнення визначених цілей і програм, які забезпечують безпеку держави та суспільства, захищають права, свободи і законні інтереси народу, а також вирішують соціально-економічні та культурні питання. У такому світлі, державна влада вважається частиною публічної влади, через яку реалізуються повноваження

народу та відображається його суверенітет у законодавстві, зокрема в Конституції України.

А.А. Югов запропонував досить цікаву класифікацію публічної влади, яка розглядає цю форму влади з кількох поглядів. По-перше, він вказує на те, що публічна влада є різновидом соціальної влади, бо вона виникає з взаємодії людей, які намагаються здійснити свою волю в умовах спротиву інших. Далі, він наголошує на тому, що публічна влада не просто соціальна, а масова, оскільки її здійснюють великі групи людей. Це відрізняє публічну владу від інших форм соціальної влади, які діють на рівні середніх і малих груп (наприклад, влада в сім'ї, яка теж є соціальною владою, але в іншому контексті). Далі, Югов зазначає, що публічна влада – це легітимна влада, яка ґрунтується на правовій базі та моральних принципах. Він також вказує на те, що ця влада базується на принципі представництва та ґрунтується на довірі громадян. Нарешті, він наголошує на тому, що публічна влада має спрямовуватися на благо суспільства та не має завдавати шкоди іншим учасникам суспільного життя [39, с. 63-64].

На основі цього можна виділити такі ознаки публічної влади: спрямованість на розв'язання суспільних, публічно-політичних та вольових відносин; легітимність; прозорість; постійність функціонування; функціонування через правові форми та інститути; здійснення на основі принципу представництва та довіри; спрямованість на благо суспільства та унікальний суб'єктний склад, який включає органи державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб держави, громадянське суспільство.

Отже, публічна влада є результатом еволюції соціальної влади та функціонує як посередник між суспільством і державою, сприяючи вирішенню конфліктів шляхом діалогу. Однак для уникнення плутанини в термінах, важливо чітко визначити публічну владу у законодавстві, враховуючи її особливості та різноманітні аспекти управління суспільством і державою.

Таким чином, публічна влада - це інституціолізовану легалізовану соціальну владу, що реалізує артикульовані суспільні інтереси територіально-організованого співтовариства, консолідуючи дане співтовариство як цілісну систему відповідно до панівних у суспільстві цінностей, і має безособовий характер, що виражається у системі суспільних, публічно-політичних та вольових відносин між органами та посадовими особами держави (які мають владні повноваження), фізичними та юридичними особами (які делегують свої повноваження державним структурам), що у своїй основній масі є суб'єктами громадянського суспільства, на основі публічного права й закону.

1.2. Принципи взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади

Після того, як ми розглянули поняття «громадянське суспільство» і «публічна влада», перейдемо безпосередньо до вивчення взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади.

Сьогодні державу неможливо уявити без належного громадянського суспільства, і навпаки, громадянське суспільство не існує без відповідної держави. Згідно з А.Р. Мацюком, «громадянське суспільство є основою держави та середовищем, в якому вона функціонує. Взаємозв'язки між ними взаємні, але найважливішим є вплив громадянського суспільства, оскільки саме воно створює державу, формує її інституції, та спрямовує її діяльність» [41, с. 29].

Тому необхідно розглянути основні принципи, які визначають взаємодію між громадянським суспільством та органами публічної влади в сучасному контексті українського розвитку. Різні дослідники мають власне бачення цих принципів.

М.В. Савчин розглядає ступінь втручання держави у функціонування інститутів громадянського суспільства як необхідну міру, яка повинна

відповідати загальному суспільному інтересу та бути пропорційною, враховуючи баланс між приватними та публічними інтересами [42, с. 120]. Н.М. Оніщенко звертає увагу на потребу адаптації стратегії реформування українського суспільства до змін, які вимагають збалансованої взаємодії між державою та громадянським суспільством [43, с. 18]. П.М. Любченко вважає, що ключовим принципом у відносинах держави з інститутами громадянського суспільства повинна бути політика підтримки, а не контролю [44, с. 119]. С.К. Бостан відзначає вплив громадянського суспільства на форму правління та сутність держави через принципи демонополізації, деконцентрації та децентралізації державної влади [45, с. 35].

До речи, принципи взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади чітко визначаються у Кодексі кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, затвердженому Радою Європи [46]. Згідно з цим Кодексом, ці принципи включають: участь, довіру, підзвітність, транспарентність та незалежність.

Принцип участі передбачає, що неурядові організації активно залучають своїх членів та громадян до обговорення та поширення ідей, що допомагає підвищити якість прийнятих рішень та їхню стійкість у часі. Для цього важливо мати відкритий та доступний процес участі, заснований на узгоджених умовах участі.

Принцип довіри покладає акцент на взаємодії між різними суб'єктами та секторами суспільства, що базується на чесній взаємодії та взаємній довірі. Довіра передбачає прозорість, повагу та надійність у взаємних відносинах.

Принципи підзвітності та транспарентності вимагають відкритості, відповідальності та ясності в діяльності на усіх рівнях. Це означає, що як неурядові організації, так і органи влади повинні бути прозорими та підзвітними в своїх діях.

Принцип незалежності передбачає, що неурядові організації мають право на власні цілі, рішення та дії, необхідно зберігаючи свою незалежність від органів влади, з якими вони можуть співпрацювати.

Своєю чергою, Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр., затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року №487/2021 [47], зазначає, що взаємодія між громадянським суспільством та органами публічної влади має ґрунтуватися на принципах партнерства. Це передбачає створення додаткових можливостей для захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів через різноманітні форми демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації.

Стратегія також базується на таких принципах [47]:

1) Самоврядування громадянського суспільства, де органи державної влади та місцевого самоврядування поважають право громадян на самоорганізацію та участь у діяльності громадських інститутів. Інститути громадянського суспільства мають свободу визначення своїх цілей і прийняття рішень, за винятком обмежень, які можуть бути встановлені законом у важливих сферах, таких як національна безпека, громадський порядок та охорона здоров'я.

2) Рівність можливостей, яка передбачає створення рівних умов для всіх громадян у реалізації їхніх прав, незалежно від їхніх особистих характеристик, таких як раса, кольору шкіри, політичні переконання, стать, вік, етнічне походження, соціальний стан і місце проживання.

3) Участь та інклюзивність, де рішення, що стосуються реалізації Стратегії, приймаються з урахуванням інтересів та потреб громадян, територіальних громад, інститутів громадянського суспільства. Публічні консультації використовуються для забезпечення рівного доступу до участі та подолання перешкод для представлення інтересів різних груп.

4) Партнерство, де різні суб'єкти, такі як органи державної влади, місцеве самоврядування, громадські організації та бізнес, співпрацюють для досягнення позитивних змін у суспільстві та створення загального блага.

5) Прозорість та підзвітність, де інформація про реалізацію Стратегії є доступною для громадськості та оприлюднюється на офіційних вебсайтах

владних органів. Це дозволяє різним зацікавленим сторонам відстежувати та оцінювати результати виконання Стратегії та надавати пропозиції щодо подальшого удосконалення роботи.

6) Взаємна відповідальність усіх суб'єктів реалізації Стратегії, де кожен суб'єкт в межах своїх можливостей та повноважень докладає зусиль для ефективного виконання поставлених завдань.

В свою чергу, І.В. Патерило та О.С. Лотюк розглядають взаємовідносини між органами влади та громадянським суспільством з різних ракурсів. Патерило І.В. зосереджується на восьми основних принципах, що лежать в основі цих взаємовідносин, таких як участь, консенсус, відповідальність, прозорість та ін. Ці принципи визначають способи співпраці та взаємодії між сторонами [48, с. 72]. І.В. Лотюк додатково виокремлює доктринальні, функціональні і процедурні принципи. Доктринальні принципи включають такі цінності, як свобода, демократія, справедливість та ін. Функціональні принципи, у свою чергу, покладаються на спільність цілей, захист прав і свобод, рівність можливостей. Процедурні принципи орієнтовані на добровільність, рівність сторін, відкритість і прозорість [49, с. 337-338].

О.М. Мороз розширює погляд на принципи взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, описуючи детально вісім принципів, від соціального партнерства до забезпечення рівних можливостей та умов для діяльності різних суспільних інститутів - ці принципи покладають основу для спільної праці та досягнення позитивних результатів у суспільному розвитку [50, с. 9-10].

В.М. Головій виділяє базові принципи взаємодії громадянського суспільства та держави, які включають відкритий механізм прийняття рішень, доступ до повної інформації, суспільний контроль та підзвітність органів влади, принцип субсидіарності та участь громадських об'єднань на всіх етапах прийняття рішень [51].

Н.І. Крицкалюк підкреслює демократичні принципи взаємодії між громадянським суспільством та державою, включаючи політичний плюралізм, особисту свободу, правову відповідальність та інші [52, с. 79]

М.М. Новіков визначає принципи оптимізації правової взаємодії між державою та громадянським суспільством, такі як збалансованість інтересів, громадянська ініціатива та підтримка, громадянська відповідальність, поетапність законодавчих змін та інші [53, с. 11].

В.І. Дорофеєва поділяє принципи взаємодії держави та громадських об'єднань на три категорії: правові, етичні та принципи соціального партнерства. До правових принципів відносяться ті, що базуються на ідеях прав людини, такі як незалежність, рівноправність, захист прав та гідність людини, а також запобігання корупції. Етичні принципи відображають моральні позиції і цінності представників влади та громадських організацій, такі як повага, толерантність, партнерство, відкритість і відповідальність, а також політична незалежність. Принципи соціального партнерства забезпечують ефективну взаємодію, порозуміння та розвиток співпраці, такі як баланс інтересів, єдність цілей, громадська активність та інші [54, с. 147].

Доволі цікавою є авторська концепція Ковальчук С.В. з цього питання. За її концепцією, система принципів взаємодії між громадянським суспільством і органами публічної влади складатиметься з трьох груп принципів: ідеологічні (світоглядно-філософські), загальноправові та предметно-інституційні принципи. До першої групи належать принципи гуманізму, демократії, справедливості, свободи, відкритості та плюралізму. Другу групу складають принципи верховенства права, законності, правової рівності, пропорційності та субсидіарності. Предметно-інституційні принципи охоплюють принцип довіри, громадської участі, підзвітності й відкритості, добровільності і самоврядності [39, с. 73].

Сьогодні законодавче регулювання взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в Україні широке і охоплює різні аспекти. Основні принципи цієї взаємодії включають:

1. Конституція України (конституційні норми, що закріплюють принципи демократії, права людини, правової рівності та інші основні принципи взаємодії).

2. Закони України, такі як:

– Про засади внутрішньої і зовнішньої політики;

– Про місцеве самоврядування в Україні;

– Про громадські об'єднання;

– Про благодійну діяльність та благодійні організації;

– Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності;

– Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності;

– Про свободу совісті та релігійні організації;

– Про професійних творчих працівників та творчі спілки;

– Про органи самоорганізації населення та ін.

3. Стратегічні документи:

– Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України 24 березня 2021 року № 119;

– Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695;

– Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 року № 710-р.

В свою чергу, нормативне вираження принципів взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади проявляється у врахуванні та захисті автономії громадянського суспільства. Органи публічної влади, усвідомлюючи важливість не втручатися у функціонування громадських інститутів, мають створювати сприятливі умови для їх розвитку. Це включає використання прозорих механізмів підтримки, а також залучення громадської участі у прийнятті та реалізації управлінських рішень.

Такий підхід покладається на принцип «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства» та передбачає співпрацю між органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими інститутами на всіх етапах: від аналізу діяльності держави у цій сфері та виявлення проблем до розробки та впровадження рішень, а також моніторингу їх виконання та оцінки результатів.

Підтримуючи висловлені в науковій літературі позиції дослідників щодо системи принципів взаємодії громадянського суспільства й держави, дозволимо запропонувати авторську класифікацію принципів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, орієнтовану на забезпечення прав та інтересів громадянського суспільства, розвиток відкритого та демократичного взаємозв'язку між суспільством і владою, а також на підвищення ефективності управління та сприяння сталому розвитку.:

1. Загальноправові принципи:

– незалежність громадянського суспільства від держави: забезпечує незалежність та автономію громадянського суспільства у вирішенні своїх питань і взаємодії з органами влади;

– принцип верховенства права і правової держави: встановлює пріоритет правових норм у регулюванні відносин між громадянським суспільством та владою;

– прозорість та відкритість діяльності публічних органів: гарантує доступність інформації про діяльність влади для громадян;

– рівність перед законом і недопущення дискримінації: забезпечує рівні можливості для всіх громадян без будь-яких форм дискримінації;

– захист прав та свобод громадян: важливий для гарантування основних прав і свобод громадян перед владою.

2. Етичні та ціннісні принципи:

– повага до прав людини та гідності: основа гарантування гідного життя для всіх громадян.

– сприяння розвитку громадянської свободи та демократії: важливою є роль громадян у прийнятті рішень та розвитку демократичних інститутів;

– толерантність і повага до різноманітності поглядів і цінностей: визнає важливість різноманітності та готовність до діалогу та компромісу;

– відповідальність перед громадянами та суспільством у цілому; відображає обов'язок влади перед громадянами і потребу узгодження своїх дій зі спільними інтересами.

3. Предметно-інституційні принципи:

– партнерство та співробітництво між громадськими організаціями і державними установами: сприяє вирішенню спільних завдань та ефективному взаємодії;

– взаємна відповідальність за результати спільної діяльності: важливою є взаємна відповідальність за досягнення результатів і відповідність обіцянкам та домовленостям;

– підзвітність влади для забезпечення прав і свобод громадян: гарантує контроль за діями влади та її відповідність закону та інтересам громадян.

4. Принципи соціального партнерства:

– баланс інтересів громадянського суспільства та держави: важливою є збалансованість інтересів різних сторін для досягнення спільних цілей;

– громадська активність та участь у прийнятті рішень; найбільш важлива умова для демократичного процесу та ефективного управління;

– громадський контроль за діями державних органів та їх підзвітність: гарантує відкритість і прозорість діяльності влади перед громадянами;

– спільна відповідальність за результати спільної діяльності.

Висновки до Розділу 1

Встановлено, що в дослідженнях західноєвропейських та українських вчених відсутнє універсальне визначення громадянського суспільства. Різні підходи та трактування цього поняття вказують на його складність та багатогранність. Від розуміння громадянського суспільства як комплексу усіх позадержавних суспільних відносин до визначення його як характеристики самоорганізації суспільства чи форми опозиції до влади — це лише деякі з підходів до розуміння цього поняття.

На підставі аналізу терміна «громадянське суспільство» було визначено три основні підходи до його тлумачення: як соціальний простір, незалежний від державного втручання; як сукупність суб'єктів, діючих у соціальній сфері, незалежно від держави; та як тип соціальної організації, що включає принципи для досягнення цілей державного організаційного забезпечення суспільства та захисту прав людини.

Обґрунтовано, що у вузькому розумінні, громадянське суспільство - це сукупність недержавних організацій, які спільно діють на основі спільних інтересів та цінностей; у широкому зрозумінні, це система громадських інститутів і відносин, незалежних від держави, що ґрунтуються на громадянському потенціалі та спрямовані на вирішення спільних проблем і забезпечення інтересів суспільства та моральних цінностей.

Надано авторське визначення поняття «громадянське суспільство» що узагальнює його як комплексний соціальний організм, що включає незалежні громадські організації, інституції та окремих осіб, які активно співпрацюють у вирішенні суспільних проблем, захисті прав та демократичному розвитку країни. Важливо враховувати, що ефективність громадянського суспільства залежить від способу взаємодії з органами публічної влади.

Визначено, що до ознак публічної влади слід відносити публічний інтерес, легітимність, прозорість, постійність функціонування, правові форми

та інститути, принципи представництва та довіри, спрямованість на благо суспільства. Поняття публічної влади визначається як інституціолізована легалізована соціальна влада, яка реалізує суспільні інтереси та має безособовий характер через взаємодію між державними структурами, фізичними та юридичними особами.

Пропонується авторська концепція системи принципів взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади, що включає загальноправові, етичні та ціннісні, предметно-інституційні та принципи соціального партнерства.

РОЗДІЛ 2
ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

2.1. Складові впливу громадянського суспільства на органи публічної влади

Відносини між громадянським суспільством і державою мають складну і суперечливу природу через поділ організаційно-управлінської праці між ними. Громадянське суспільство, як динамічна система, завжди відчуває тиск зі сторони державної влади і залишається незалежним у тій мірі, наскільки держава дозволяє цю незалежність. Проте без вільного розвитку громадянського суспільства, яке контролює дії політичної влади, держава не може ефективно функціонувати. Якщо громадянське суспільство стає слабким, держава тенденційно посилює свій контроль і навіть узурпує деякі функції цього суспільства, що може призвести до недостатньої ефективності державного управління та порушення прав людини. Таким чином, співіснування і взаємовплив між державою і громадянським суспільством є складними процесами, де важливу роль відіграє розвиненість громадянського суспільства та його інституцій. Оптимальним рішенням конфліктів є знаходження гармонії між приватними і публічними інтересами для забезпечення прав людини і ефективного управління.

Ефективне управління державою майже неможливе без взаємодії та співпраці з громадянським суспільством, його групами та окремими особами. Цей зв'язок допомагає краще розуміти потреби та інтереси громадян і враховувати можливі ризики при ухваленні рішень. Чим більше держава та її органи включають суспільство у процеси ухвалення рішень, тим більше це сприяє демократизації та розвитку особистості. Взаємодія між державою та суспільством формує плюралізм думок та поглядів на державу, розширюючи соціальні функції держави та підвищуючи її демократичність і соціальність.

Суспільство, яке має ефективну взаємодію з державою та внутрішньо самоорганізоване, стає більш громадянським. З іншого боку, суспільство також потребує втручання держави для регулювання відносин між особами та групами на законодавчому рівні. Тому механізм державного управління повинен бути взаємопов'язаним з соціальними явищами і діями, щоб узгоджувати суспільні волевиявлення, враховувати загальні інтереси та розробляти рішення, які були б корисними як для суспільства, так і для держави.

У наукових джерелах досить часто зустрічаються різні класифікації форм і моделей взаємодії між громадянським суспільством і державою. О. Онуфрієнко вважає, що багато з цих класифікацій ґрунтуються на ідеї протистояння та взаємозалежності між цими суб'єктами. Дослідники звертають увагу на те, як змінюється ця взаємодія з часом і які сучасні тенденції в цьому процесі важливі для розуміння сучасного стану суспільства [55].

Наприклад, П. Ситник розглядає чотири основні форми взаємодії між громадянським суспільством і державою:

Перша форма - це ідеальний варіант, коли інтереси обох сторін збігаються і вони працюють разом для задоволення потреб усіх громадян.

Друга форма передбачає відчуженість і протистояння між суспільством і державою, що є типовим для більшості «відкритих суспільств».

Третя форма описує поглинання громадянського суспільства державою, коли держава використовує суспільство для власних цілей, не враховуючи його інтереси.

Четверта форма - це повне підпорядкування державі громадянського суспільства, коли держава втрачає свою роль у досягненні загальних інтересів і стає засобом задоволення особистих інтересів влади, що призводить до руйнування єдності суспільства [56].

Отже, взаємовідносини між громадянським суспільством і державою можуть набирати різних форм, від ідеального співробітництва до повного

підпорядкування, що визначає характер влади, співробітництва та конфліктів у сучасних суспільствах.

Необхідність взаємодії між громадянським суспільством і публічною владою пояснюється тим, що навіть у демократичних країнах держава не може завжди належним чином відображати всі різноманітні інтереси громадян.

Тільки через участь громадянського суспільства у вигляді громадських організацій, політичних партій та рухів можна вчасно виявляти нагальні потреби і ініціювати необхідні зміни у правовому полі, що дозволяє йому брати участь і виконувати роль у системі публічного управління.

Демократична і правова держава виконує лише ті функції, які визначає для неї суспільство, а отже, взаємозв'язок між ними неможливий без автономії громадянського суспільства.

Держава може лише координувати, але не визначати діяльність громадянського суспільства, тому елементи громадянського суспільства повинні мати політико-правовий статус, який захищав би їх автономію від підпорядкування державним органам, при цьому опираючись на правове поле [57].

А.С. Романюк класифікує форми взаємодії між інститутами громадянського суспільства і органами державної влади такими способами:

1. Форми впливу інститутів громадянського суспільства на органи державної влади, які включають законотворчу (правотворчу) ініціативу, участь у референдумі, участь у процесі відкликання депутата, звертання громадян в органи державної і місцевої влади, суспільний контроль, публічні слухання, публікацію заяв і звертань у ЗМІ, спільні заходи, участь інститутів громадянського суспільства при формуванні державних органів та наради.

2. Форми впливу органів державної влади на інститути громадянського суспільства, які включають контроль за діяльністю інститутів громадянського суспільства, обмеження і заборони в здійсненні діяльності, фінансову підтримку, надання пільг, цільові програми, участь органів державної влади у формуванні і функціонуванні інститутів громадянського суспільства, участь у

діяльності суспільно-державних об’єднань, участь державних службовців у керівних органах різних інститутів громадянського суспільства, включаючи політичні партії і суспільні об’єднання [58, с. 88-89].

О. Зарічний пропонує класифікацію форм участі громадянського суспільства у публічній владі за кількома критеріями:

Перший критерій визначається видом публічної влади: державною або муніципальною.

Другий критерій - учасники: участь може бути обмежена громадянами певної держави (наприклад, на загальнодержавних виборах або референдумах) або відкритою для всіх осіб, незалежно від громадянства (мітинги, рухи, демонстрації).

Третій критерії включають час (одноразові або тривалі), період (виборчий, міжвиборчий), наслідки (успішна або неуспішна узгодженість з державною владою), гуманітарну складову (мирна або військова), масовість (масова, групова, колективна, індивідуальна), правовий зміст (законна або незаконна), сферу (політична, економічна, соціальна, культурна, освітня, екологічна), масштаб (місцевий, регіональний, загальнонаціональний), стадію здійснення публічної влади (формування, функціонування, контрольна стадія) та форму здійснення (вибори, референдум, звернення, участь у політичних партіях, громадська ініціатива, експертиза та моніторинг) [59, с. 188-189].

Своєю чергою, А.М. Євгеньєва розрізняє безпосередні та опосередковані форми участі громадськості у публічній владі. До безпосередніх форм відносяться референдуми, право народної ініціативи та народне вето. Опосередковані форми включають:

- петиційні заходи, які передбачають звернення громадян або їх об'єднань (як формальних, так і неформальних) для впливу на законодавчий процес. Це може бути звернення усно або письмово з конкретними законодавчими ініціативами, проведення акцій для впливу на законодавчий процес або лобіювання підтримки закону;

- консультаційні форми, які характеризуються бажанням державних органів з’ясувати і врахувати думку громадськості під час вироблення державної політики. Це включає діяльність консультативно-дорадчих органів, публічні громадські обговорення та аналіз громадської думки через різні методи, такі як соціологічні дослідження, вивчення коментарів у ЗМІ, плебісцити тощо [60, с. 43-44].

Ковальчук С.В. розглядає широкий спектр форм взаємодії громадянського суспільства із публічною владою. Згідно з його підходом, ця взаємодія може здійснюватись через:

1. Діяльність різноманітних об'єднань громадян, таких як політичні партії, громадські, благодійні, релігійні організації, професійні та творчі спілки тощо.

2. Участь громадян у партисипативній демократії, що включає референдуми, громадські ради, консультації з громадськістю та інші форми участі громадян у прийнятті рішень.

3. Реалізацію положень статутів територіальних громад, таких як проведення загальних зборів громадян, громадські слухання, місцеві ініціативи, громадські бюджети тощо [39, с. 82-83].

Він пропонує розглядати форми взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади через кілька критеріїв:

1. Територія дії:

– Загальнодержавний рівень: займаються політичні партії, проводяться всеукраїнські референдуми.

– Локальний (місцевий) рівень: це місцеві референдуми, громадські слухання та інші ініціативи на місцях.

2. Процедура нормативного закріплення:

– Законодавчо закріплені форми: наприклад, діяльність релігійних організацій.

– Підзаконні форми регулювання: такі як громадські ради, консультації з громадськістю.

– Форми статутного регулювання: як місцеві ініціативи, громадські бюджети і т.д.

3. Обов’язковість:

– Обов’язкові форми: наприклад, місцеві референдуми, обговорення громадських інтересів у містобудівних проєктах на місцевому рівні.

– Консультативно-дорадчі форми: як діяльність громадських рад при міністерствах.

4. Рівень діджиталізації:

– Цифрові форми: такі як громадський бюджет, електронні петиції.

– Традиційні форми: як письмові звернення, робота релігійних організацій.

5. Кількість суб’єктів участі:

– Індивідуальні форми: такі як звернення громадян, виступи на засіданнях ради.

– Колективні форми: як загальні збори громадян, місцеві референдуми.

6. Статус суб’єктів взаємодії: форми взаємодії з політичними партіями, громадськими та професійними об’єднаннями, ЗМІ тощо [39, с. 83].

В свою чергу, О.М. Мороз вказує, що найбільш поширеними способами взаємодії між органами влади та громадськими об’єднаннями є: спільне проведення заходів, участь у експертних, громадських і консультативних радах, виконання соціальних замовлень, отримання державних і муніципальних грантів, а також участь у ярмарках громадських об’єднань і проєктів [61, с. 103].

Питання взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади є ключовим аспектом життя соціуму, що безпосередньо впливає на його політичний устрій та стабільність. Громадянське суспільство формує суть

державної влади, тим самим визначаючи напрямок розвитку держави, а структура та функціонування держави, у свою чергу, мають важливе значення для розвитку громадянського суспільства. Ця взаємозалежність відображена у Конституції України та інших законодавчих актах країни.

Необхідно зазначити, що наявні відносини між громадянським суспільством та владою, як правильно відзначають А. Михненко та С. Кравченко, є скоріше нормативною схемою, яка потребує більш конкретного наповнення та реалізації на практиці. Створення ефективного механізму взаємодії між громадянським суспільством і органами публічної влади, зокрема, органами виконавчої влади, є складним та багатоаспектним процесом. Важливо пам'ятати, що не існує однієї універсальної моделі такої взаємодії у контексті демократичної держави. Проте, основною ідеєю є те, що демократична держава виступає як посередник між громадянським суспільством та владою, допомагаючи забезпечити взаємну взаємодію та співпрацю в інтересах суспільства [62, с. 8–9].

Таким чином, спираючись на вищенаведені позиції, можна виокремити найбільш поширені форми взаємодії громадянського суспільства на органи публічної влади, варто виокремити такі:

– безпосередня участь громадян (вибори, референдуми);

– опосередковане представництво інтересів громадян (через депутатів усіх рівнів, виборних посадовців, політичні партії);

– направлення пропозицій, петицій, звернень, вимог до органів влади, які безпосередньо ухвалюють управлінські рішення – до глави держави, законодавчого органу (зокрема, парламентських комітетів), в органи виконавчої влади, державні комітети тощо;

– безпосередня участь громадськості в різних дорадчих та допоміжних органах при органах публічної влади (Громадські ради) за такими напрямками: обговорення значущих соціально-економічних питань;

– участь у розробці проєктів рішень органів публічної влади; експертно-аналітичне забезпечення діяльності органу публічної влади; виконання проєктів на замовлення органів публічної влади;

– ініціювання проведення консультацій у формі публічного громадського обговорення (безпосередньо) або вивчення громадської думки (опосередковано) шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу публічної влади;

– участь інститутів громадянського суспільства в експертизі та розробці державних документів різного рівня, у публічних акціях, що проводяться як за ініціативою органів влади, так і інститутів громадянського суспільства (наради, конференції, громадські слухання, проведення наукової і дослідницької роботи та видання друкованих видань тощо);

– робота у спільних робочих групах за участю представників громадських організацій, органів публічної влади та інших зацікавлених сторін для розроблення найбільш суспільно значимих проєктів, актів, вирішення чутливих проблем суспільного та регіонального розвитку;

– здійснення громадського контролю що виконуються громадянами та їх об'єднаннями з метою виявлення та запобігання негативних явищ і порушень у сфері публічного управління та додержання інтересів громадянського суспільства;

– підготовка громадських експертиз, експертних висновків і оцінок щодо конкретних документів, рішень і громадського контролю за їх виконанням;

– організація громадських акцій (мирні збори, інші масові заходи);

– виконання спільних проєктів інформаційного, аналітично - дослідницького, благодійного і соціального спрямування.

У кінцевому підсумку, ефективність впливу громадянського суспільства на формування державної політики напряму залежить від того, наскільки добре організовано та інституціоналізовано суспільно-політичну діяльність

громадян. Це означає, що успішність зусиль цивільного суспільства у впливі на рішення органів публічної влади визначається його здатністю мобілізувати людей, організувати їхню участь у громадських ініціативах та забезпечити стійку і активну позицію у співробітництві з державними структурами [63].

Тому, можна визначити складові впливу громадянського суспільства на органи публічної влади:

– Інституційна складова: передбачає активну участь інститутів громадянського суспільства у діяльності органів публічної влади. Вони можуть брати участь у розробці та впровадженні законів, програм та політик, а також співпрацювати з державними структурами, лобіюючи свої інтереси та виступаючи на захист прав громадян.

– Нормативна складова. Інститути громадянського суспільства грають ключову роль у формуванні нормативної бази суспільства. Вони здійснюють реєстрацію та регулювання своєї діяльності відповідно до законодавства, проявляють ініціативу під час обговорення та прийняття законодавчих актів, інформують органи влади про становище громадської думки та важливі проблеми суспільства.

– Ціннісна складова: передбачає співпрацю інститутів громадянського суспільства з органами влади у вихованні політичної свідомості та культури громадян. Вони пропагують демократичні цінності, права людини, толерантність та рівність перед законом, що сприяє формуванню здорового політичного середовища.

– Функціональна складова: акцентує увагу на різних сферах соціально-економічної активності громадянського суспільства та формах прояву його взаємовідносин з органами влади. Сюди входять соціальні програми, економічний розвиток, підтримка малозабезпечених верств населення та інші аспекти, що стосуються добробуту суспільства.

– Контрольна складова: охоплює різноманітні методи та інструменти, такі як аудит, публікація звітів та результатів контролю, моніторинг виконання

обіцянок та програм, участь у робочих групах та комітетах, що сприяють забезпеченню відкритості, прозорості та відповідальності в діяльності органів влади перед громадянами та суспільством.

– Комунікативна складова: спрямована на формування сприйняття громадянами процесів державотворення. Інститути громадянського суспільства активно взаємодіють з громадянами через різноманітні комунікаційні канали, надаючи інформацію, аналіз та оцінки, що сприяє формуванню об'єктивної думки та визначенню ефективності діяльності суб’єктів публічного управління.

Ці складові впливу громадянським суспільством на органи публічної влади в Україні відповідають кращому досвіду країн Євросоюзу і сприяють розвитку відкритого та демократичного суспільства, а саме:

– залучення інститутів громадянського суспільства у розроблення та удосконалення нормативно-правових актів через публічні консультації, зокрема електронні, забезпечує широку участь громадськості у формуванні політики;

– проведення адвокаційних та інформаційних кампаній громадськими організаціями допомагає просувати важливі громадські ініціативи та сприяє формуванню свідомого громадянства;

– участь громадських організацій у консультативно-дорадчих органах забезпечує представництво громадянського суспільства у процесі прийняття важливих рішень;

– моніторинг рішень влади громадськими організаціями та доступ до публічної інформації сприяють прозорості та відповідальності державних органів перед громадянами.

Залучення громадськості до процесу формування і реалізації державної політики відкриває можливості спільно діяти на користь суспільства в цілому. Як підкреслює Д. Сірик, вказуючи на важливість співпраці між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Ця співпраця є не

лише важливим елементом демократичної політичної культури, а й гарантією якісної державної політики, орієнтованої на потреби населення та стратегічні національні інтереси [64, с. 48].

Додатково, налагоджені ефективні канали взаємодії між цими інститутами є запорукою успішної реалізації державної політики. Вони дозволяють створити механізми зворотного зв'язку, уникнути непорозумінь та конфліктів, а також забезпечити широку участь громадян у прийнятті рішень, що відповідають їхнім потребам та цінностям.

Отже, важливо підтримувати і розвивати механізми співпраці між громадськістю та владою, оскільки це сприяє покращенню якості державного управління та забезпечує відповідність прийнятих рішень потребам та інтересам громадян.

2.2. Аналіз інструментів впливу інститутів громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади

Розвиток громадянського суспільства включає в себе співпрацю між органами публічної влади та громадськістю у керуванні справами держави. У демократичних системах частина владних повноважень передається самоврядним структурам громадянського суспільства, що дозволяє їм активно впливати на процес державного управління. Сильна держава потребує розвиненого громадянського суспільства, яке сприяє конструктивному діалогу та відповідальній співпраці з владою в межах закону.

У України політико-управлінські рішення створюються, складаються та втілюються центральними органами влади, а також місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Ці органи публічної влади спілкуються з громадськістю через різні форми та методи, але існують проблеми у цьому процесі, такі як недостатня участь громадськості, неефективна комунікація та відсутність зворотного зв'язку.

Хоча законодавство передбачає залучення громадськості до управління державними справами, готовність органів влади співпрацювати з інститутами громадського суспільства не завжди однозначна, що може призводити до труднощів у передачі громадських ініціатив та їх реалізації через владні структури.

Довіра до влади залежить від її здатності до співпраці з громадськістю, і це важливо враховувати. Важливу роль у цьому відіграють посадовці, які мають довіру та авторитет у населення, керуючи організаційними та виконавчими функціями влади. Також, важливою є роль депутатів місцевих рад, які повинні бути свідомі своєї відповідальності перед виборцями і діяти на користь громад, яких вони представляють.

Проте для досягнення такої співпраці необхідно переглянути підхід до влади зі статусу «управляти громадянином» на «спільне управління з громадянами». Це передбачає не лише інформування населення, а й обґрунтування та пояснення рішень влади. Громадяни в свою чергу повинні бути активними, аналізувати інформацію, конструктивно критикувати та пропонувати альтернативні шляхи вирішення проблем.

Основна мета такої взаємодії полягає в тому, щоб громадськість мала можливість впливати на процес прийняття рішень влади через адвокаційні кампанії що поєднують в собі різні інструменти впливу інститутів громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади.

Такий підхід вимагає аналізу та оцінки інструментів адвокації та їх впливу на органи публічної влади, що є об'єктом та предметом дослідження в контексті взаємовідносин між владою та громадськістю.

Чинним законодавством України передбачено використання таких інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади (рис. 1).

Рис.1 Інструменти впливу громадськості на владу

Також в Україні розвиваються онлайн-інструменти впливу громадськості на діяльність органів публічної влади, які не є поки що законодавчо прописаними (рис. 2)

Рис.2. Онлайн-інструменти впливу громадськості на владу

Спираючись на матеріали дослідження інструментів впливу громадськості на процес прийняття рішень органами публічної влади на прикладі Вінницької, Волинської та Сумської областей, проведеного в рамках проєкту ГО «Інститут аналітики та адвокації» під егідою МФ «Відродження» за результатами проведеного експертного опитування представників 20 громадських організацій, що мають наявний досвід роботи з владою, проведення адвокаційних кампаній, достатньо пізнавані у своєму місті/області [65], можна аргументувати тезу про те, що сьогодні в України основними

інструментами впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади виступають (рис. 3).

Рис. 3. Інструменти впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади

Акцентовано увагу на тому, що переважно представники громадських організацій у своїй роботі використовують схожі (незалежно від регіону) інструменти впливу на органи публічної влади (інструменти впливу, які найчастіше використовують), але найбільш ефективними інструментами впливу на органи публічної влади вони вважають (найвпливовіші інструменти) (рис. 4).

Рис. 4 Найчастіші та найвпливовіші інструменти впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади

Таким чином, можна констатувати, що громадськість має достатньо інструментів впливу на діяльність органів публічної влади, які передбачені чинним законодавством. Але переважно у своїй діяльності використовують уже відпрацьовані та перевірені інструменти впливу, такі як звернення громадян, електронні петиції, громадське обговорення, місцеві ініціативи, консультації з громадськістю, участь у роботі депутатських комісій, у тому числі виступ на них, участь у роботі сесії місцевої ради, у тому числі виступ на ній, органи самоорганізації населення, консультативно-дорадчі органи, експертні думки вчених, спеціалістів, представників громадськості, яких влада може залучати в якості експертів. І значно менше використовували - громадську експертизу, у тому числі антикорупційну; бюджет участі (громадський бюджет), оскарження в суді дій чи бездіяльності органів влади,

оскільки ці інструменти є доволі тривалими і потребують значних зусиль та знань, тому використовується не часто; загальні збори громадян, зустрічі посадових осіб з населенням та виїзд депутатів на місце, що пояснюється переважно безпековими питаннями.

В той же час найбільш ефективними інструментами впливу представники громадських організацій вважають:

1. органи самоорганізації населення,
2. місцеві ініціативи,
3. загальні збори громадян,
4. участь у роботі депутатських комісій, у тому числі виступ на них,
5. консультативно-дорадчі органи,
6. звернення громадян, у тому числі електронні,
7. консультації з громадськістю,
8. участь у роботі сесії ради, у тому числі виступ на ній.

Окремо зазначимо, що успішна адвокаційна кампанія включає різноманітні засоби впливу на владу, які демонструють свою ефективність.

Аналіз трьох адвокаційних кампаній у м. Вінниця (Кейс на приєднання Вінницької міської ради до Європейської хартії рівності жінок та чоловіків на місцевому рівні; Кейс щодо створення притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, перебувають у складних життєвих обставинах; Локальний проєкт «Площа перемоги») показує, що комбінування декількох інструментів впливу є необхідним для досягнення успішного результату (Табл. 2). Важливо зазначити, що використання лише одного чи двох інструментів не є достатнім для успішної кампанії. Цілковитий результат досягається завдяки гармонійному поєднанню декількох засобів та їх вчасному застосуванню.

Таблиця 2

Аналіз успішних кейсів адвокаційних кампаній впливу громадськості на органи публічної влади (на прикладі м. Вінниця)

Адвокаційна кампанія	Учасники	Мета	Діяльність та результат	Інструменти впливу
Кейс на приєднання Вінницької міської ради до Європейської хартії рівності жінок та чоловіків на місцевому рівні *Період:* 2015-2017 роки	Інститут місцевої демократії «Відкрите суспільство»	створення платформи для боротьби з існуванням і відтворенням нерівності та для розширення можливостей рівноправного суспільства на території м. Вінниці.	Протягом двох років відбувались консультації, зустрічі з ключовими особами, що приймають рішення (зокрема депутатськими групами, що лобіюють ґендерні питання), зустрічі представників різних департаментів міської ради, громадськості, журналістів. 23 червня 2017 р. на сесії Вінницької міської ради було прийнято Рішення №1153 «Про приєднання до Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад».	– громадські слухання – консультації з громадськістю, – звернення громадян – участь у роботі депутатських комісій, у тому числі вступ на них – зустріч керівників та посадових осіб з населенням
Кейс щодо створення притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, перебувають у складних життєвих обставинах *Період:* 2018 рік	Вінницька обласна правозахисна організація «Джерело надії»	створення та функціонування притулку через його інституалізацію та передачу на місцеве фінансування	Місцеві жіночі організації у рамках проєкту Пакту «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», у 2018 році ініціювало створення відповідного притулку, звернулось до Вінницької ОДА та в результаті цілого комплексу різноманітних заходів (колективне звернення, вплив на депутатський корпус, мирні акції, інформаційні кампанії в місцевих ЗМІ було відкрито Вінницький обласний притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, перебувають у складних життєвих обставинах, як структурний підрозділ комунального закладу «Обласний комплексний центр надання соціальних послуг»	– звернення громадян – участь у роботі депутатських комісій, у тому числі виступ на них – органи самоорганізації населення – місцеві ініціативи
Локальний проєкт «Площа перемоги» *Період:* 2023 рік	Виконавчий комітет Вінницької міської ради	реконструкція скверу пам'яті, реставрацію пошкоджених будівель, будівництво підземного паркінгу-укриттям	В січні-лютому 2023 року проходили громадські обговорення реконструкції площі (після трагічних подій 14 липня 2022 року). В травні 2023 р. виконком Вінницької міськради затвердив містобудівну документацію, яку раніше було підтримано на громадських слуханнях.	– місцеві ініціативи – громадські слухання – консультації з громадськістю – експертні думки вчених, спеціалістів, представників громадськості, яких влада може залучати в якості експертів

Джерело: сформовано на основі [66; 67, с. 26; 68]

Отже, аналіз успішних кейсів адвокаційних кампаній впливу громадськості на діяльність органів публічної влади, дозволяє зробити наступні висновки:

1) виокремити розподіл інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади за принципом участі, а саме, ініціативи, що виникають знизу, та ініціативи, що організовані зверху (владою) (рис. 5):

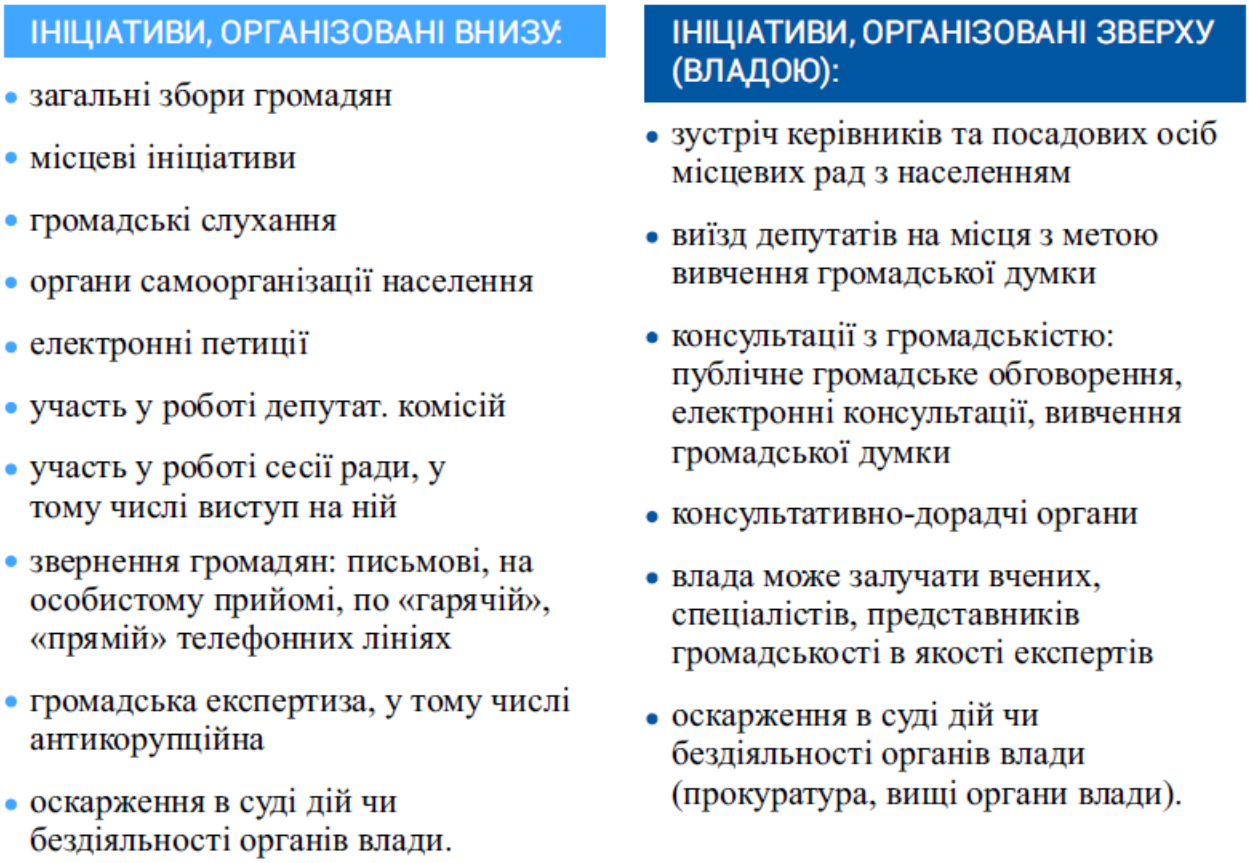

Рис. 5 Інструменти впливу громадськості на діяльність органів публічної влади за принципом участі

2) підтвердити тезу про те, що ефективний вплив громадськості на органи публічної влади можливий лише шляхом поєднання інструментів, ініційованих знизу, з інструментами, ініційованими зверху, проте перші, безумовно, мають переважати;

3) акцентувати увагу на тому, що більш ефективним способом впливу на діяльність органів публічної влади є вплив громадських об'єднань та коаліцій, а ніж індивідуальний. Оскільки неурядові організації (НУО) виступають за інтереси певної групи населення, вони автоматично

представляють інтереси значно більшої кількості осіб, що призводить до зростання кількості зацікавлених стейкхолдерів у геометричній прогресії. Крім того, авторитет і досвід, що мають НУО, стають додатковим «плюсом» у вирішенні певного актуального питання;

4) визначити, що для досягнення успішного результату необхідне комбінування декількох інструментів впливу, використання лише одного або двох інструментів не є достатнім для успішної адвокаційної кампанії; повний успіх досягається завдяки гармонійному поєднанню різних інструментів впливу та їх вчасному застосуванню;

5) запропонувати алгоритм використання інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади під час проведення адвокаційної кампанії (рис. 6):

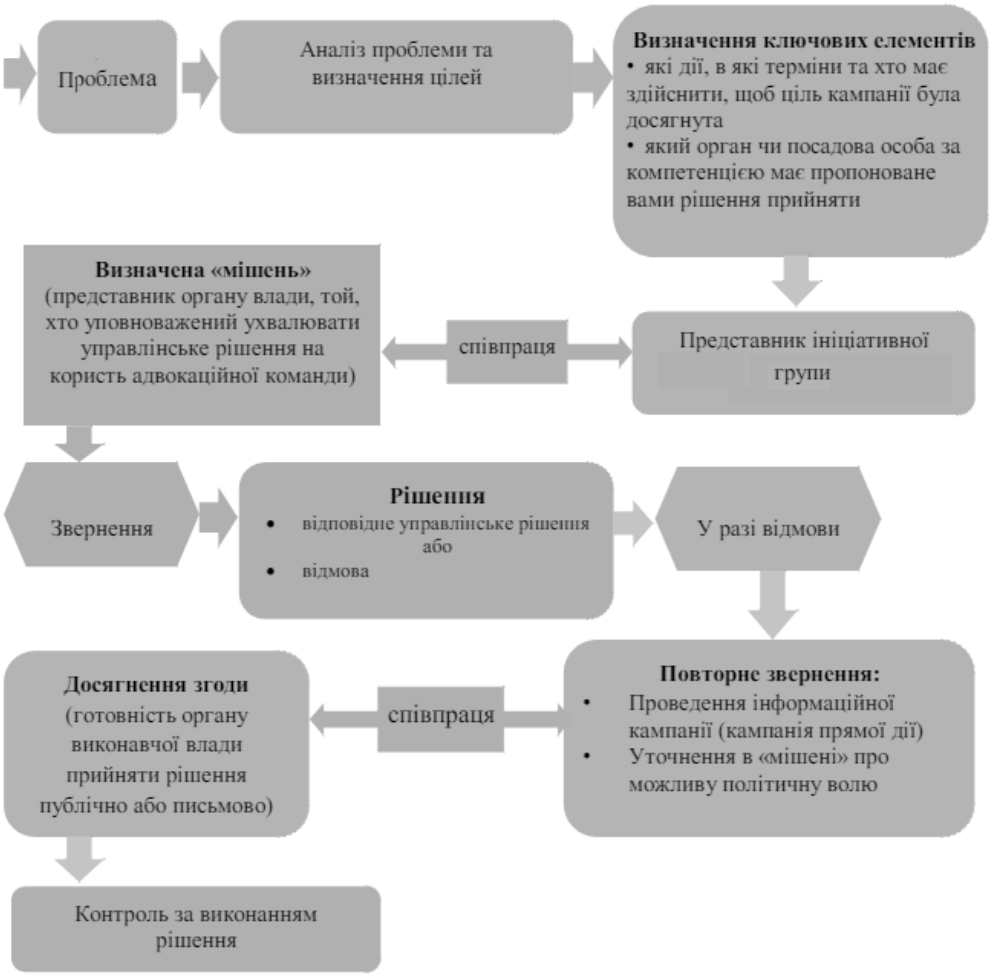

Рис. 6 Алгоритм використання інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади під час проведення адвокаційної кампанії

Таким чином аналіз інструментів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади та аналіз практики реалізації успішних кейсів адвокаційних кампаній дозволяє визначити та сформулювати основні рекомендації щодо підвищення ефективності впливу громадськості на органи публічної влади:

1) використання інструментів впливу потребує чіткого плану проведення адвокаційної кампанії, знання законодавства, медіастратегії, розуміння процедур прийняття рішень, а також усвідомлення системи влади і розподілу повноважень. Важливо також мати можливість організувати масовість участі у кампанії, поєднувати різні інструменти впливу, залучати лідерів громадської думки та об'єднувати НУО;

2) сміливо розглядати владу як «мішень адвокації», проте максимально використовувати конструктивні інструменти впливу на владу, такі як участь у консультаціях, робота в рамках депутатських комісій, розробка конструктивних пропозицій та експертних висновків, що сприяють розумним рішенням;

3) недержавним організаціям (НУО) варто використовувати всі можливі інструменти впливу на владу, включаючи обмін інформацією з іншими громадськими об'єднаннями для обговорення досвіду використання цих інструментів. Крім того, вони можуть об'єднувати зусилля для досягнення спільної мети та вносити необхідні зміни до чинного законодавства з метою розширення або вдосконалення наявних інструментів впливу на владу, які є важливими для підтримки ефективної адвокаційної діяльності;

4) необхідно прийняти, переглянути або вдосконалити локальні нормативні документи, що стосуються взаємовідносин влади з громадою, для забезпечення більшої ефективності і прозорості у взаємодії між владою та громадою, зокрема:

– Статут територіальної громади, який визначає процедури та права громадян на участь у владних процесах;

– Положення «Про громадські слухання», що регулює проведення відкритих обговорень та вислуховування думок громади з питань загального інтересу;

– Положення «Про місцеву ініціативу», яке сприяє активізації громадських ініціатив та їх реалізації на місцевому рівні;

– Положення «Про загальні збори громадян», що визначає правила та процедури проведення загальних зборів для вирішення важливих питань громади;

– Порядок безпосередніх і опосередкованих публічних консультацій із громадськістю, який встановлює механізми залучення громадян до ухвалення важливих рішень;

– Положення про місцевий конкурс соціальних проєктів неприбуткових організацій, яке сприяє підтримці та розвитку ініціатив громади у сфері соціального благополуччя;

5) консультативно-дорадчим органам важливо чітко структурувати свою діяльність, переглянути та удосконалити якісний персональний склад для підвищення ефективності. У випадку недостатньої ефективності наявних громадських рад та колегій при головах місцевих рад і адміністраціях, слід створювати незалежні громадські ради, які будуть діяти як громадське лобі в розв’язанні актуальних проблем на регіональному рівні. Такий підхід сприятиме покращенню взаємодії між громадськістю та органами влади, а також підвищенню ефективності у вирішенні важливих регіональних питань;

6) органи публічної влади повинні діяти відповідно до європейських норм і принципів участі громадськості у прийнятті рішень, включаючи:

– забезпечення прозорості процесів прийняття рішень шляхом надання доступу до інформації/документів та результатів прийнятих рішень;

– звітність перед громадянами через зустрічі, участь у прийнятті рішень та опублікування результатів розгляду актуальних питань;

– гарантування внеску інститутів громадянського суспільства у прийняття рішень без бюрократії, дискримінації та «відписок»;

– створення сприятливих умов для НУО через визнання прав, дотримання демократичних процедур, політичну волю, довготривалу підтримку громадянського суспільства та створення умов для діалогу і співпраці.

7) подальший розвиток партисипативної демократії, шляхом створення та підтримки платформи для обміну досвідом та співпраці; активного використання інноваційних технологій, зокрема електронних платформ, а також впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у комунікаційний процес між громадськістю та органами публічної влади;

8) забезпечення обізнаності громадян про міжнародні і європейські стандарти участі громадськості у виробленні публічної політики та для оцінки переваг і проблем щодо їх дотримання, необхідно проводити інформаційно-просвітницьку діяльність, розміщаючи відповідні матеріали у друкованих ЗМІ та телерадіоорганізаціях, а також на офіційних веб-сайтах органів публічної влади у спеціальній рубриці «Громадська участь»;

9) необхідно запроваджувати систему підвищення кваліфікації працівників органів публічної влади з питань відкритого урядування та електронної участі, щоб вони мали необхідні знання про основні принципи відкритого урядування та електронної участі, а також навички залучення громадськості до участі у виробленні публічної політики через інформаційно-комунікаційні технології. Важливо також підтримувати зворотний зв'язок із громадянами, реагуючи на їхні електронні звернення та взаємодіючи з ними у процесі прийняття рішень.

Підсумовуючи вищезазначене, можна говорити про те, що ефективність впливу інститутів громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади залежить від кількох ключових чинників. Ці фактори включають чітке планування адвокаційних кампаній, глибоке розуміння законодавства, використання конструктивних інструментів впливу, співпрацю з іншими

громадськими організаціями, ефективне використання інноваційних технологій, інформування громадян та забезпечення відкритості та прозорості у взаємодії з органами влади.

Дані аспекти сприяють збільшенню впливу громадськості на прийняття розумних та ефективних рішень у сфері публічної політики та управління. Ключовою стратегією є не лише використання інструментів впливу, але й конструктивна співпраця між цивільним суспільством та органами влади, здатність розуміти та реагувати на взаємні потреби та проблеми.

Для досягнення успіху впливу громадськості на діяльність органів публічної влади важливо також підтримувати розвиток партисипативної демократії та сприяти активній участі громадян у процесі управління, що включає створення платформ для обміну досвідом та співпраці, використання інноваційних технологій, інформування громадян про європейські стандарти участі в управлінні, а також підвищення кваліфікації працівників органів влади з питань відкритого урядування та електронної участі.

Загалом, ефективний вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади базується на взаємодії, довірі та співробітництві між різними суб'єктами, що має вирішальне значення для забезпечення відкритого, прозорого та відповідального управління. В свою чергу вплив громадськості на органи публічної влади має ґрунтуватись на таких ключових аспектах: взаємодія та партнерство; довіра та відкритість; участь та відповідальність; інформованість та освіченість; технологічні інновації тощо.

Висновки до Розділу 2

Взаємодія громадянського суспільства з органами публічної влади виявляється у різноманітних формах, таких як участь у виборах та референдумах, представництво через депутатів і політичні партії, направлення пропозицій та петицій, участь у дорадчих органах, експертиза документів, громадський контроль та спільні проєкти. Цей широкий спектр інструментів сприяє активній участі громадян у політичному процесі, підтримує прозорість та взаємодію між громадськістю та державою. Така взаємодія дозволяє суспільству контролювати діяльність владних структур, вносити конструктивні пропозиції щодо політичних рішень та сприяти розвитку соціальних ініціатив для загального благополуччя громади.

Узагальнюючи вплив громадянського суспільства на органи публічної влади, важно враховувати його основні компоненти: інституційну (участь в консультаціях та радах), нормативну (вплив на формування законів), ціннісну (пропаганда цінностей демократії та прав людини), функціональну (соціальна допомога та освітня діяльність), контрольну (нагляд за діяльністю владних структур) та комунікативну (взаємодія та обмін інформацією).

Сьогодні в Україні громадськість має широкий спектр інструментів для впливу на діяльність органів публічної влади, які включають звернення громадян, електронні петиції, громадські обговорення, місцеві ініціативи, консультації, участь у роботі депутатських комісій та сесій ради, а також органи самоорганізації населення, консультативно-дорадчі органи та експертні думки. Однак, деякі інструменти, такі як громадська експертиза, громадський бюджет та оскарження в суді, використовуються менше, хоча вони можуть бути дуже ефективними.

Аналіз успішних кейсів адвокаційних кампаній виявив, що ефективний вплив громадськості на органи публічної влади потребує поєднання різних інструментів, включаючи ініціативи знизу та зверху, активізацію громадських

об'єднань та коаліцій, а також гармонійне поєднання цих інструментів і їх вчасне застосування. Такий підхід досягає успішних результатів і може бути використаний як алгоритм для адвокаційних кампаній впливу на діяльність органів публічної влади.

Аналіз інструментів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади та практика успішних кейсів адвокаційних кампаній допомагають сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності впливу громадськості на органи влади:

– використання інструментів впливу потребує планування адвокаційної кампанії, знання законодавства, медіастратегії, та розуміння процедур прийняття рішень;

– недержавним організаціям важливо співпрацювати з іншими громадськими об'єднаннями та використовувати різні інструменти впливу на владу для досягнення спільних цілей;

– органи публічної влади повинні діяти згідно з європейськими стандартами участі громадськості у прийнятті рішень;

– подальший розвиток партисипативної демократії включає створення платформ для співпраці та використання інноваційних технологій;

– забезпечення обізнаності громадян про міжнародні стандарти участі потребує розміщення інформаційних матеріалів у ЗМІ та на офіційних веб-сайтах органів влади;

– система підвищення кваліфікації працівників органів влади з відкритого урядування та електронної участі сприяє ефективній участі громадськості у формуванні публічної політики.

ВИСНОВКИ

Отримані у процесі дослідження результати дозволяють зробити такі висновки:

1. Спираючись на аналіз інтерпретації терміна «громадянське суспільство» виділено три підходи до його визначення; по-перше, це соціальний простір, який є відносно незалежним від державного втручання; по-друге, це сукупність суб'єктів, які самостійно діють у соціальній сфері, незалежно від держави; по-третє, це тип соціальної організації, що включає принципи, спрямовані на досягнення мети державного організаційного забезпечення суспільства та захисту прав людини.

Аргументовано, що у вузькому розумінні, громадянське суспільство - це сукупність недержавних організацій, які об'єднуються навколо спільних інтересів та цінностей; у широкому зрозумінні, це система незалежних від держави громадських інститутів і відносин, основана на громадянському потенціалі, що прагне самостійно вирішувати проблеми та забезпечувати умови для реалізації спільних інтересів, збереження моральних цінностей та передачі їх наступним поколінням.

Надано авторське визначення поняття «громадянське суспільство» - це комплексний соціальний організм, який включає в себе незалежні громадянські організації, інституції та окремих індивідів, які активно співпрацюють у вирішенні суспільних проблем, захисті прав та інтересів, підтримці демократичних цінностей та розвитку громадянського суспільства як основи громадянського самоврядування та демократичного розвитку країни. Резюмовано, що ефективність функціювання громадянського суспільства безпосередньо пов’язана з процедурою взаємодії з органами публічної влади.

2. Запропоновано до ознак публічної влади відносити такі: публічний інтерес - спрямованість на розв'язання суспільних, публічно-політичних та

вольових відносин; легітимність; прозорість; постійність функціонування; функціонування через правові форми та інститути; здійснення на основі принципу представництва та довіри; спрямованість на благо суспільства та унікальний суб'єктний склад, який включає органи державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб держави, громадянське суспільство.

Обґрунтовано, що поняття публічної влади слід розуміти як інституціолізовану легалізовану соціальну владу, що реалізує артикульовані суспільні інтереси територіально-організованого співтовариства, консолідуючи дане співтовариство як цілісну систему відповідно до панівних у суспільстві цінностей, і має безособовий характер, що виражається у системі суспільних, публічно-політичних та вольових відносин між органами та посадовими особами держави (які мають владні повноваження), фізичними та юридичними особами (які делегують свої повноваження державним структурам), що у своїй основній масі є суб’єктами громадянського суспільства, на основі публічного права й закону.

Запропоновано авторську концепцію системи принципів взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади, яку складають чотири групи принципів: загальноправові принципи (незалежність громадянського суспільства від держави; принцип верховенства права і правової держави; прозорість та відкритість діяльності публічних органів; рівність перед законом і недопущення дискримінації; захист прав та свобод громадян); етичні та ціннісні принципи: (повага до прав людини та гідності; сприяння розвитку громадянської свободи та демократії; толерантність і повага до різноманітності поглядів і цінностей; відповідальність перед громадянами та суспільством у цілому); предметно-інституційні принципи: (партнерство та співробітництво між громадськими організаціями і державними установами; взаємна відповідальність за результати спільної діяльності; підзвітність влади для забезпечення прав і свобод громадян); принципи соціального партнерства: (баланс інтересів громадянського суспільства та держави; громадська активність та участь у прийнятті рішень; громадський контроль за діями

державних органів та їх підзвітність; спільна відповідальність за результати спільної діяльності).

3. Визначено найбільш поширені форми взаємодії громадянського суспільства на органи публічної влади, які включають безпосередню участь громадян у виборах та референдумах, опосередковане представництво інтересів через депутатів та політичні партії, направлення пропозицій та звернень до органів влади, участь у дорадчих органах, експертизі та розробці документів, спільній роботі у робочих групах, громадському контролі та організації різних громадських заходів і проєктів.

Узагальнено складові впливу громадянського суспільства на органи публічної влади:

- інституційна складова, яка полягає у активній участі інститутів громадянського суспільства у діяльності владних структур, що визначає їх роль у розробці та впровадженні законів, програм та політик, а також співпрацю з державними органами, захищаючи свої інтереси та права громадян;

- нормативна складова, що відображає значення громадянських інститутів у формуванні нормативної бази суспільства. Вони ведуть реєстрацію та регулюють свою діяльність відповідно до законодавства, беруть участь у створенні законів та висловлюють своє ставлення до важливих питань;

- ціннісна складова, яка відображає співпрацю інститутів громадянського суспільства з органами влади у формуванні політичної свідомості та культури громадян. Вони підтримують демократичні цінності, права людини та інші важливі аспекти, що сприяють здоровому політичному середовищу;

- функціональна складова, яка акцентує увагу на різних сферах соціально-економічної діяльності громадянського суспільства та його взаємодії з владними органами, що включає соціальні програми, підтримку малозабезпечених верств та інші аспекти добробуту суспільства;

- контрольна складова, що охоплює різні методи та інструменти контролю діяльності владних структур, такі як аудит, моніторинг виконання програм, участь у комітетах та групах, що сприяють прозорості та відповідальності перед громадянами.

- комунікативна складова, спрямована на формування об'єктивного сприйняття дій владних органів. Інститути громадянського суспільства надають інформацію та аналіз, що сприяє формуванню об'єктивної думки серед громадян.

4. Аргументовано тезу про те, що сьогодні в України громадськість має достатньо інструментів впливу на діяльність органів публічної влади, певні інструменти вже передбачені чинним законодавством (право на звернення до органів влади, участь у громадських обговореннях та консультаціях, участь у роботі сесій рад, комісій, консультативно-дорадчих органів тощо), інші активно розвиваються (онлайн-інструменти: електронні платформи для збору громадської думки, петиційні системи урядових веб-порталів, віртуальні громадські консультації, онлайн-опитування та інші).

Акцентовано увагу на тому, що переважно у своїй діяльності використовують уже відпрацьовані та перевірені інструменти впливу, такі як звернення громадян, електронні петиції, громадське обговорення, місцеві ініціативи, консультації з громадськістю, участь у роботі депутатських комісій та сесій ради, у тому числі виступ на них, органи самоорганізації населення, консультативно-дорадчі органи, експертні думки вчених, спеціалістів, представників громадськості, яких влада може залучати в якості експертів. І значно менше використовують - громадську експертизу, у тому числі антикорупційну; бюджет участі (громадський бюджет), оскарження в суді дій чи бездіяльності органів влади, оскільки ці інструменти є доволі тривалими і потребують значних зусиль та знань, тому використовується не часто; загальні збори громадян, зустрічі посадових осіб з населенням та виїзд депутатів на місце, що пояснюється переважно безпековими питаннями.

Встановлено, що найбільш ефективними інструментами впливу вважаються: органи самоорганізації населення, місцеві ініціативи, загальні збори громадян, участь у роботі депутатських комісій, консультативно-дорадчі органи, звернення громадян, включаючи електронні форми, консультації з громадськістю, участь у сесіях ради.

5. Спираючись на аналіз успішних кейсів адвокаційних кампаній впливу громадськості на діяльність органів публічної влади, 1) виокремлено розподіл інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади за принципом участі, а саме, ініціативи, що виникають знизу, та ініціативи, що організовані зверху (владою); 2) підтверджено тезу про те, що ефективний вплив громадськості на органи публічної влади можливий лише шляхом поєднання цих інструментів впливу; 3) акцентовано увагу на тому, що більш ефективним способом впливу на діяльність органів публічної влади є вплив громадських об'єднань та коаліцій, а ніж індивідуальний; 4) визначено, що досягнення успішного результату досягається завдяки гармонійному поєднанню різних інструментів впливу та їх вчасному застосуванню; 5) запропонувати алгоритм використання інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади під час проведення адвокаційної кампанії.

Аналіз інструментів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади, а також аналіз успішних кейсів адвокаційних кампаній, дозволяє виявити та сформулювати основні рекомендації з підвищення ефективності впливу громадськості на органи публічної влади:

– структурований план адвокаційних кампаній, знання законодавства і медіастратегії, а також усвідомлення процесу прийняття управлінських рішень органом публічної влади є основними аспектами для ефективного використання інструментів впливу громадськості на діяльність органів публічної влади;

– максимальне використання конструктивних інструментів впливу, таких як участь у консультаціях та розробка конструктивних пропозицій, що

допомагає досягати розумних рішень та підвищує ефективність впливу на владу;

– подальше активне використання недержавними організаціями різноманітних інструментів впливу на владу (у тому числі онлайн-інструментів);

– перегляд локальних нормативних документів за для вдосконалення та врегулювання процесу взаємодії між владою та громадою;

– покращення взаємодії між громадськістю та органами публічної влади можна досягти шляхом створення незалежних громадських рад та колегій для розв'язання актуальних проблем на відповідному рівні;

– дотримання сучасних європейських принципів взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади;

– подальший розвиток партисипативної демократії шляхом створення платформ для співпраці та використання інноваційних технологій, включаючи електронні платформи та інформаційно-комунікаційні технології;

– інформування громадськості про стандарти участі й інструменти впливу на діяльність органів публічної влади задля більшій обізнаності та підвищення ефективності їх впливі на публічну політику;

– запровадження системи підвищення кваліфікації працівників органів влади з відкритого урядування та електронної участі громадськість у процесі вироблення публічної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jean L. C. & Andrew A. Civil Society and Political Theory. Cambridge, MIT Press, 1992.

2. Jonas K. J., Morton T. A. Restoring Civil Societies: The Psychology of Interventionand Engagement Following Crisis. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2012. 328 p.

3. Kastrati A. Civil Society from Historical to Contemporary Perspectives. *European Journal of Multidisciplinary Studies.* 2016. Vol. 1. Nr. 1. URL: http://journals.euser.org/files/articles/ejms_jan_apr_16_nr1/Kastrati.pdf (дата звернення: 12.03.2024)

4. Keane J. Civil Society, Definitions and Approaches. 2009. URL: http://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_sciety_definitions_encyclopedia.pdf (дата звернення: 12.03.2024)

5. Kocka J. Civil Society from the Historical Perspective. European Review. 2004. No. 12.

6. Laine J. Debating Civil Society: Contested Conceptualizations and Development

7. Trajectories. International Journal of Not-for-Profit Law. September 2014/59. Vol. 16, No. 1. URL: http://www.icnl.org/research/journal/vol16iss1/debating-civilsociety.pdf (дата звернення: 13.03.2024).

8. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін..; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2013. 536 с.

9. Адам Б. Селігман. Ідея громадянського суспільства / Пер. з англ. О. Камінського. К., 2000. 248 с.

10. Салменниеми С. Теория гражданского общества и постсоциализм Журнал иследований социальной политики. 2009. Том 7, № 4. С. 439-464.

11. Скрипнюк О. В. Громадянське суспільство як пріоритетний предмет конституційно-правових досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Юридичні науки.* 2010. Вип. 25. С. 40-44.

12. Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики: монографія. Харків: Факт, 2000. 608 с.

13. Конституційне право України / за ред. докт. юрид. наук, проф. В. Ф. Погорілка Вид. 2-ге, доопр. Київ: Наукова думка, 2000. 732 с.

14. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.

15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібн. Вид. 5-те, зі змінами. Київ: Атіка. 2001. 176 с.

16. Кресіна І. До питання про визначення поняття громадянського суспільства і української революції 2004 року. *Політичний менеджмент: український наук. журнал.* 2005. № 6 (15). С. 3-6.

17. Рудич Ф. Громадянське суспільство та народовладдя: методологічний контекст. *Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж.* 2004. Вип. 25. С. 8-22.

18. Відносини між державою і громадянським і громадянським суспільством: Матеріали «круглого столу» 19 листопада 2003 р. К.: НІСД, 2003. 115 с.

19. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1713 (дата звернення: 19.04.2024).

20. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. №30. Ст. 141.

21. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 №794-VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. №13. Ст. 222

22. Про державну службу: Закон України 10.12.2015 №889-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016. №4. Ст. 43.

23. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України 17.03.2011 №3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №38. Ст. 385

24. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. №280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. №24. Ст. 170.

25. Батанов О.В. Місцеве самоврядування та права людини в Україні. *Світогляд.* 2010. №6. С. 72–77.

26. Селіванов А. Публічна влада і громадянин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2006. №9. С. 28–33.

27. Словник іншомовних слів / За ред. член.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 776 с.

28. Словник української мови : в 10 т. Т. 7. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; уклад. тому: В. П. Градова, В. В. Жайворонок, Л. П. Жаркова та ін.; ред. тому О. П. Петровська та ін. Київ: Наук. думка, 1976. 723 с.

29. Куян І. До питання про публічність та суверенність державної влади. *Право України.* 2009. №11. С. 52–57.

30. Афанасьєва М. В. Методологія конституційної теорії та практики. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / за ред. М. П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 26–57.

31. Короткий оксфордський політичний словник / пер. з англ. ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. 789 с.

32. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ, 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

33. Барабаш Ю.Г. Установча влада Українського народу як конституційний феномен. *Право України.* 2009. №11. С. 73–80.

34. Каск Л.И. О признаках государства. *Правоведение.* 1993. №1. С. 26–37.

35. Теплюк М. Публічна влада в Україні: визначення поняття і конституційно-правова природа. *Право України.* 2009. №5. С. 6–22.

36. Мінаєва І.М. Складові поняття «публічна влада». Державне будівництво. 2008. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_69. (дата звернення: 30.03.2024).

37. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов; відп. ред. О. Сироїд. Вид.2-ге, переробл. та допов. Київ: К.І.С., 2009. 552 с.

38. Максакова Р.М. Публічна влада: поняття, ознаки, форми. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2015. №3(49). С. 78–83.

39. Ковальчук С.В. Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави. дис. на здоб. д-ра філос. Національний у-т «Львівська політехніка», Львів, 2019. 216 с.

40. Жаровська І. М. Правові підходи до встановлення місця публічної влади у концепті соціальної влади. *Актуальні проблеми держави і права.* 2012. Вип. 64. С. 153–159.

41. Мацюк А. Громадянське суспільство – соціальна основа держави, влади і демократії. *Українське право.* 1995. №1(2). С. 24–34.

42. Савчин М. Реформування місцевого самоврядування в Україні у контексті соціетального конституціоналізму. *Право України.* 2014. №9. С. 116–125.

43. Оніщенко Н. Правовий світогляд як явище соціальної дійсності. *Право України.* 2014. №5. С. 15–21.

44. Любченко П. Удосконалення форми правління в Україні в умовах розвитку громадянського суспільства. *Право України.* 2014. №8. С. 117–125.

45. Бостан С. Форма державного правління: закономірності, тенденції, особливості розвитку. *Право України.* 2014. №8. С. 27–38.

46. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень. Ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. URL: https://rm.coe.int/16802eeddb. (дата звернення: 04.04.2024).

47. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 року №487/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text. (дата звернення: 07.04.2024).

48. Патерило І. Щодо визначення системи принципів діяльності публічної адміністрації України. *Юридичний вісник.* 2014. №5. С. 71–75.

49. Лотюк О.С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні: дис. … докт. юрид. наук: 12.00.02 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. 445 с.

50. Мороз О.М. Правові форми взаємовідносин держави і громадських об’єднань в Україні в епоху глобалізації: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 20 с.

51. Взаємодія Збройних сил України з громадянським суспільством: довідник / [Кравченко Л.О., Нікітюк Т.А., Лукічов В.Л., Арнаутова В.В.]; за заг. ред. Л.О. Кравченко. К., 2021. 48 с.

52. Крицкалюк Н.І. Інституціоналізація громадянського суспільства як чинник становлення демократії в Україні: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2016. 221 с.

53. Новіков М.М. Об’єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний університет внутрішніх справ України. Київ, 2002. 17 с.

54. Дорофеєва В. І. Конституційні засади участі громадських об’єднань у системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02 / ДВНЗ Ужгородський національний університет. Ужгород, 2018. 232 с.

55. Онуфрієнко О. Порівняльний аналіз підходів до класифікації форм взаємодії держави і громадянського суспільства. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 4 (27). URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04(27)/9.pdf (дата звернення: 10.04.2024).

56. Ситник П.К. Громадянське суспільство і держава: особливості їх взаємодії. *Стратегічна панорама.* 2002. № 4. С. 57—65.

57. Колісник Г. О. Становлення громадянського суспільства як основи виникнення, існування та реалізації поля інтересів. URL:http://academy.gov.ua/ej/ej8/doc_pdf/kolisnyk.pdf (дата звернення: 12.04.2024).

58. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки.* 2006. Вип. 17. С. 88–94.

59. Зарічний О.А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади: теоретико-правове дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 229 с.

60. Євгеньєва А.М. Участь громадськості у законодавчому процесі: Інформаційно-аналітичне дослідження. Київ; Лабораторія законодавчих ініціатив, 2006. 48 с.

61. Мороз О.М. Правові форми взаємовідносин держави і громадських об’єднань в Україні в епоху глобалізації: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 249 с.

62. Михненко А., Кравченко С., Пантелейчук І. та ін. Суспільство та влада: механізми взаємодії: навчально-методичні матеріали для слухачів дисципліни «Механізми взаємодії суспільства і влади». Київ: НАДУ, 2013. 80 с.

63. Розова Т. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2003. С. 336., с. 205.

64. Сірик Д. Організаційно-правові форми участі громадян у діяльності виконавчої влади. *Підприємництво, господарство і право.* 2008. № 9. С. 48–51.

65. Аналітичний звіт за результатами дослідження на тему: «Ефективні інструменти впливу громадськості на процес прийняття рішень органами влади». URL: http://surl.li/sypzf (дата звернення: 16.04.2024).

66. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад / офіційний сайт вінницької міської ради. URL: https://2021.vmr.gov.ua/Branches/Lists/WorkAndSocialProtection/ShowContent.aspx?ID=29 (дата звернення: 18.04.2024).

67. Політично грамотна адвокація. Посібник з ефективної адвокації прав громадянського суспільства в інтересах сталого розвитку / Проєкт «Жінки України: залучені, спроможні, незламні». Київ, 2021. 61 с.

68. Партисипація як фундамент демократичного суспільства. URL: http://surl.li/sypyk (дата звернення: 18.04.2024).